

Alina Walukiewicz

Zbiory regionalne Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Witolda Bełzy w Bydgoszczy i ich upowszechnianie na tle rozwoju bydgoskiej historiografii

słowa kluczowe: biblioteka, zbiory, regionalizm, Bydgoszcz

Wstęp

Łacińskie słowo *regio* używane było przez starożytnych Rzymian na oznaczenie i określenie pewnego terytorium. Jeden ze współczesnych słowników języka polskiego definiuje pochodzący od niego *regionalizm*¹ jako ‘ruch społeczno-kulturalny dążący do zachowania swoistych cech kultury danego obszaru, do pogłębienia wiedzy o tej kulturze, do jej rozwoju i odnowy’².

Termin regionalizm rozpowszechnił się we Francji pod koniec XVIII w., a oficjalnie jego używanie zainicjował w 1874 r. Léon de Berluc-Pérussis. W 1900 r. utworzono Zrzeszenie Regionalistów Francuskich, jego członkowie zalecali między innymi, by regionalizm wprowadzić do szkół.

Regionalizm polski korzeniami tkwi w epoce romantyzmu. Wówczas pojawiło się zainteresowanie małymi ojczyznami jako ostoją polskości³, miejscem, gdzie przetrwało i nadal jest pielęgnowane polskie dziedzictwo kulturowe. Modą, a nawet snobizmem, było odkrywanie poszczególnych regionów i ich bogactwa. Takie pojmowanie regionalizmu funkcjonowało do wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. W okresie powojennym oficjalnie edukacji regionalnej nie prowadzono.

¹ Mowa o pierwszym znaczeniu, *regionalizm* posiada jeszcze znaczenie drugie ‘kultura danego regionu; zespół cech charakterystycznych dla danego regionu’ oraz trzecie *jęz.* ‘cecha wymowy, forma gramatyczna, wyraz lub konstrukcja składniowa właściwe mowie pewnego regionu (pewnej okolicy) kraju, niekiedy upowszechnione w języku ogólnym’.

² *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1984, t. 3, s. 34.

³ Także słowiańskości, z uwagi na silne zainteresowanie Kresami Wschodnimi.

Kultywowano tzw. folklorizm, a oprócz tego w różnych miejscach działali na rzecz własnego regionu rozmaici zapaleńcy. Funkcjonowały też muzea i biblioteki, które odegrały ważną rolę w ochronie regionalnego dziedzictwa kulturowego.

W poszukiwaniu tożsamości, czyli kilka słów o bydgoskiej historiografii

Nawet przed zwerbalizowaniem pojęcia regionalizm, nadaniem mu określonych znaczeń oraz uruchomieniem działań społecznych i instytucjonalnych, małe społeczności lokalne były po prostu faktem. Ludzie czuli się związani ze swoim środowiskiem bez względu na to, czy mieli świadomość własnej odrębności, czy nie. Zostawiali po sobie różne pamiątki, w tym także zapiski z życia najbliższego otoczenia, w formie pamiętnika lub kroniki.

Najstarsze dzieje Bydgoszczy opisano w dwóch kronikach: bernardynów bydgoskich oraz burmistrza Wojciecha Łochowskiego. Bernardyni bydgoscy rozpoczęli swoją kronikę w 1604 r., uzupełniając wstecznie do 1485 r., i zakończyli na roku 1821, kiedy to nastąpiła likwidacja zakonu. Chociaż kronika rejestruje przede wszystkim życie zakonu, to jednak można w niej znaleźć echa tego, co działo się w mieście, kraju, a nawet w świecie. W 1907 r. ukazało się drukiem jedyne pełne wydanie kroniki bernardynów bydgoskich z obszernym wstępem księdza Kamila Kantaka (1881-1976). Tylko w takiej postaci kronika przetrwała do naszych czasów i właśnie to wydanie znajduje się w zbiorach Pracowni Regionalnej.

Kronika burmistrza Wojciecha Łochowskiego (zm. 1651) przedstawia dzieje miasta, jego rozwój na przestrzeni przeszło trzystu lat. Swoją *Chronicon civitatis Bidgostie*⁴ rozpoczął informacjami ogólnymi dotyczącymi miasta, by następnie przedstawić historię Polski w oparciu o obszerne fragmenty z kroniki Jana Długosza, dochodząc w ten sposób do roku 1346. Tu zaczyna się chronologiczny zapis dziejów rok po roku. Obszerniejsze fragmenty poświęca autor różnym wydarzeniom, także wątpliwym historycznie. Dokładnie opisuje np. rzekomy rokosz gliniański z 1379 r., wymyślony w XVI w. Dzieło napisane zostało po łacinie, ale są też fragmenty w języku polskim⁵. Kronika kończy się na roku 1637. W Dziale Zbiorów Specjalnych WiMBP w Bydgoszczy znajduje się mikrofilm kroniki oraz wersja cyfrowa na płycie CD⁶, oryginał przechowuje Biblioteka Muzeum Czar-torskich w Krakowie.

Przez dwa stulecia, od połowy XVII do połowy XIX w., nie podjęto żadnych działań mających na celu badanie i opisywanie przeszłości miasta i okolicy. Były

⁴ Tytuł przyjęty z nagłówka pierwszej strony kroniki. Tytułem używanym powszechnie jest *Chronicon civitatis Bidgostiensis*.

⁵ Np. wspomniany opis rokoszu gliniańskiego.

⁶ W wersji cyfrowej dostępny jest także w Pracowni Regionalnej.

to lata niespokojne, lata wojen i rozbiorów, które nie sprzyjały rozwojowi w ogóle, a nauki w szczególności.

Naukowe podwaliny badaniom nad dziejami regionu dał dopiero wiek XIX. Zarówno pojawienie się hasła regionalizm, jak i wzrost zainteresowań historycznych, charakterystyczny dla tego okresu, przełożyły się na rozwój badań nad przeszłością najbliższej okolicy. Powstające wówczas niemieckie towarzystwa naukowe gromadziły wszelkiego typu wydawnictwa (głównie urzędowe) i inne pamiątki materialne związane z życiem regionu. Jakkolwiek ich działalność była wyraźnie na usługach narodowościowej polityki zaborców, to jednak sam fakt zapoczątkowania regionalnych badań historycznych był bardzo istotny, chociażby ze względu na odnalezienie i ocalenie źródeł pisanych i niepisanych.

Powstałe w Bydgoszczy w 1880 r. Towarzystwo Historyczne dla Obwodu Nadnoteckiego (Historischer Verein für den Netzedistrikt), prowadząc badania nad przedrozbiorową historią miasta, przyczyniło się do rozwoju regionalnej historiografii bydgoskiej. Postacią szczególnie zasłużoną był nauczyciel gimnazjalny dr Erich Schmidt (1861-1911). Nie tylko publikował wiele, ale – co ważne – korzystał z materiałów źródłowych, których poszukiwał w archiwach miejskich Bydgoszczy i innych sąsiednich miast: Gdańska, Poznań, Toruń. Dzięki jego pracy odnalazło się wiele nieznanych dotąd dokumentów. To właśnie on, przed Kantakiem, opublikował fragmenty kroniki bernardynów, uznając ją za ważne źródło do dziejów Bydgoszczy. Erich Schmidt interesował się także archeologią, rozumiejąc jej znaczenie dla badań. Udało mu się zgromadzić pokaźny zbiór obiektów archeologicznych, w oparciu o nie powstało przyszłe Muzeum Miejskie. Towarzystwo Historyczne z kolei zebrało dużą liczbę rękopisów, książek i map, przekazanych następnie powstałej w 1903 r. Bibliotece Miejskiej.

W okresie zaborów nie istniała w Bydgoszczy polska placówka mogąca prowadzić badania historyczne, a publikacje w języku polskim pojawiały się sporadycznie, wyłącznie jako efekt indywidualnych poszukiwań. Pierwsza polska monografia miasta ukazała się w 1871 r. Przebywającego w pobliskim Lubostroniu księdza Ignacego Polkowskiego (1833-1888) zainteresowały dzieje Bydgoszczy, a owocem tych zainteresowań było wydanie publikacji *Bydgoszcz. Kilka historycznych wspomnień o zamku i mieście* (Poznań 1871). W roku 1907 ks. Kamil Kantak opublikował pełną wersję *Kroniki bernardynów bydgoskich*, uzupełniając ją obszernym wstępem. Jeżeli do tych publikacji dodamy kilka artykułów z „Dziennika Bydgoskiego”, uzyskamy niemalże cały obraz bydgoskiej historiografii regionalnej w języku polskim.

Dopiero odzyskanie niepodległości spowodowało, że polskie badania regionalne przybrały zorganizowaną formę. Początki nie były łatwe. Brakowało

wszystkiego: tradycji, wykształconych ludzi, instytucji wspierających. W efekcie środowisko bydgoskie skupiło się wokół czasopisma naukowego „Przegląd Bydgoski” (1933-1938) i kierowanej przez dr. Witolda Belzę Biblioteki Miejskiej.

„Przegląd Bydgoski”, którego redakcja znajdowała się w Bibliotece Miejskiej, stał się nieoficjalnym organem miejscowego środowiska naukowego. Drukowała w nim m.in.: Zygmunt Malewski, Teodor Brandowski, Andrzej Kulwiec i in. Prestiżu czasopismu dodawała współpraca z wybitnymi przedstawicielami nauki polskiej: Józefem Kostrzewskim i Rajmundem Galonem. Silna potrzeba uzupełnienia stanu badań o opracowania polskie zaowocowała licznymi artykułami w „Przeglądzie Bydgoskim”, ale również w prasie codziennej.

Przybycie do Bydgoszczy Witolda Belzy miało ogromne znaczenie nie tylko dla biblioteki, ale dla całego środowiska. Jego rola w spolonizowaniu zbiorów bibliotecznych i ożywieniu życia umysłowego miasta jest nie do przecenienia. Najbardziej światle umysły tamtego okresu skupiały się właśnie wokół biblioteki i osoby jej dyrektora. Stamtąd wyszło wiele inicjatyw, jak chociażby powołanie Rady Artystyczno-Kulturalnej (początkowo z siedzibą w Bibliotece Miejskiej) czy utworzenie Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy. W uznaniu zasług doktora Witolda Belzy w 2002 r. bibliotece bydgoskiej nadano jego imię.

Powstanie w 1959 r. Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego było kolejnym ważnym krokiem w rozwoju badań historycznych. W ramach BTN powołano w 1963 r. własną placówkę naukowo-badawczą – pracownię historyczną, która w 1966 r., już jako Regionalna Pracownia Naukowo-Badawcza, zyskała uprawnienia instytutu naukowego. Pracownia wyspecjalizowała się w historii Bydgoszczy i regionu, a jej dziełem było wydanie m.in. kilku tomów źródeł do dziejów Bydgoszczy, monografii miast (Bydgoszczy, Koronowa, Szubina, Pakości), monografii zakładów produkcyjnych o dużych tradycjach historycznych oraz wielu innych publikacji.

Zbiory regionalne WiMBP w Bydgoszczy i ich upowszechnianie

Istotnym wydarzeniem w dziejach bydgoskiej regionalistyki było otwarcie 13 stycznia 1964 r. Czytelni Regionalnej Biblioteki Miejskiej (obecnie Pracownia Regionalna WiMBP w Bydgoszczy). Choć wydzielony kącik z regionaliami istniał przy Pracowni Naukowej Biblioteki Miejskiej już przed wojną, to jednak dopiero teraz miał się stać profesjonalnie funkcjonującą placówką. Pod koniec 1963 r. zaczęto przygotowania do otwarcia czytelni. Pracownicy biblioteki wyodrębnili księgozbiór zawierający 1575 woluminów i przystąpili do tworzenia kartoteki rzeczowej, która do dziś jest ważnym źródłem informacji regionalnej. Kartoteka rzeczowa w postaci katalogu kartkowego zakończona została na 2009 r.,

ponieważ od początku 2010 r. uruchomione zostały bazy bibliograficzne dostępne on-line na stronie internetowej biblioteki.

Owych 1575 woluminów stało się załącznikiem aktualnie liczącego 8365 tomów księgozbioru Pracowni Regionalnej. Wśród nich znajdują się m.in. czasopisma lokalne (także przedwojenne), komplet ksiąg adresowych Bydgoszczy (1855-1936/1937), księgi adresowe gospodarstw wiejskich z różnych lat, książki telefoniczne (w tym jedna z 1939 r.), wydawnictwa towarzystw (Toruńskiego Towarzystwa Naukowego, Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, Instytutu Bałtyckiego, Historischer Verein für den Netzedistrikt, Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego, Towarzystwa Naukowego we Włocławku, Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, Towarzystwa Miłośników Torunia, oddziałów inowrocławskiego i włocławskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego), przewodniki i informatory, wykazy nazw miejscowych (także dwujęzyczne), statystyki, słowniki biograficzne, monografie miejscowości oraz inne opracowania. Księgozbiór, tak samo jak kartoteka, uporządkowany został rzeczowo.

Jedną z grup tematycznych stanowią materiały biograficzne, a wśród nich słowniki oraz inne wydawnictwa poświęcone ludziom znanym i zasłużonym dla regionu. W zbiorach Pracowni znajdują się m.in.: *Bydgoski słownik biograficzny*, *Toruński słownik biograficzny*, *Dobrzyński słownik biograficzny*, *Inowrocławski słownik biograficzny*, *Włocławski słownik biograficzny*, *Wielkopolski słownik biograficzny*, *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, *Bydgoski leksykon muzyczny*, *Brodnickie sylwetki*, *Naukowcy Bydgoszczy*, *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945*, *Działacze Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, *Słownik dziennikarzy regionu pomorsko-kujawskiego*, wydane przez bydgoską bibliotekę słowniki pisarzy (*Słownik pisarzy województwa bydgoskiego* z 1993 r. i *Słownik pisarzy regionu bydgoskiego* z 2008 r.) oraz wiele innych publikacji. Uzupełnieniem tej części księgozbioru jest bogata kartoteka biograficzna, która jeszcze do niedawna była jedynym tak pełnym źródłem informacji o ludziach znaczących dla regionu. W ostatnim czasie ukazuje się w druku coraz więcej słowników, ale kartoteka (obecnie także bazy bibliograficzne on-line) ma tę niewątpliwą zaletę, że na bieżąco rejestruje wiadomości o nowych osobach. Poza tym można tam znaleźć informacje o postaciach nieujętych w żadnym słowniku.

Drugą grupę tematyczną stanowi szeroko pojęta literatura regionalna. Znaleźć tu można słowniki, prace z dziedziny językoznawstwa, antologie, utwory tematycznie związane z regionem (w tym legendy) oraz opracowania poświęcone poszczególnym pisarzom, zagadnieniom lub ogólnie historii i teorii literatury regionalnej. Wśród ciekawostek z dziedziny literatury uwagę zwraca wydany w 1892 r. przez niemieckie towarzystwo historyczne zbiór ballad przeznaczonych do

śpiewania dla ludu. Treść ich oparta jest między innymi na miejscowych legendach, jak na przykład ballada o Twardowskim *Das Lied vom Zauberer Twardowski*. Inną ciekawostką jest powstała w 1946 r. z okazji obchodów 600-lecia miasta *Piosenka o Bydgoszczy* autorstwa Jana Wojakiewicza (tekst i nuty). Atrakcją dla miłośników książki z dreszczykiem może być *Pitawal bydgoski, czyli zbiór opisów najgłośniejszych procesów o zabójstwa Jerzego Derendy i Bogusława Sygita* (Bydgoszcz 1985). Pracownia posiada duży wybór miejscowych legend: bydgoskich, pałuckich, kujawskich, brodnickich, kruszwickich, toruńskich, z Borów Tucholskich, z okolic Koronowa. Wśród wydawnictw historycznoliterackich wymienić można chociażby pracę Jerzego Koniecznego *Z problemów życia literackiego na obszarze zaboru pruskiego w XIX i XX wieku* (Bydgoszcz 1993) czy Zdzisława Mrozka i Ireny Piechowiak *Literatura popularna Wielkopolski i Pomorza 1890-1918* (Bydgoszcz 1995). Z dziedziny językoznawstwa warto wspomnieć publikacje Marii Pająkowskiej dotyczące gwary kociewskiej (np. *Słownictwo kociewskie a kultura ludowa, Gwara kociewska, Słowotwórstwo rzeczowników w gwarze kociewskiej*) czy wielotomową *Polszczyznę bydgoszczan* pod redakcją Małgorzaty Świącickiej.

Literatura piękna przechowywana jest w Magazynie Głównym, skąd w każdej chwili może być zamówiona do czytelnika. Bogata kartoteka (obecnie także bazy bibliograficzne on-line) rejestruje wszystkie pozycje z dziedziny literatury regionalnej, nie tylko druki zwarte, ale również utwory ukazujące się w czasopiśmie. Literatura piękna uzupełniana jest o recenzje. Bibliografia regionalna uwzględnia także te druki, których nie ma w zbiorach bydgoskiej biblioteki, jako informację dla czytelnika, wskazówkę do dalszych poszukiwań.

Na trzecią i czwartą część księgozbioru składają się opracowania dotyczące szeroko pojętego regionu w różnych aspektach ludzkiej działalności oraz wydawnictwa poświęcone poszczególnym miejscowościom. W bogatym dziale historii na uwagę zasługuje 5 tomów *Dziejów Ziemi Kujawskiej* Adolfa Pawińskiego (Warszawa 1888), trzytomowa *Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego* Stanisława Karwowskiego (Poznań 1918-1931), *Prusy Wschodnie i Zachodnie* Aleksandra Czechowskiego (Warszawa 1904), *Pomorze i Ziemia Chełmińska w przeszłości* (Poznań 1927), *Zabór pruski w czasie Powstania Styczniowego 1863-64 r.* Juliana Łukaszewskiego (Jassy 1879), *Osada bagienna w Biskupinie w pow. żnińskim: tymczasowe sprawozdanie z prac wykopaliskowych Instytutu Prehistorycznego U.P. w latach 1934 i 1935* (Poznań 1936). Wśród publikacji z innych dziedzin wiedzy wymienić można następujące pozycje: *Diecezja Chełmińska: zarys historyczno-statystyczny* (Pelplin 1928), *Cztery kościoły w Ziemi Dobrzyńskiej* Macieja Smoleńskiego (Lwów 1869), *Dwory polskie* L. Durczykiewicza (Poznań 1912),

Kanał Bydgoski Walentego Winida (Warszawa 1928), *Teka miast pomorskich* Stanisława Brzęczkowskiego (Bydgoszcz 1936). Z wydawnictw poświęconych poszczególnym miejscowościom regionu warto wspomnieć chociażby następujące tytuły: *Industrie und Gewerbe in Bromberg* (Bydgoszcz 1907), *Geschichte der Stadt Kulm in skizzirter Darstellung* Franza Schultza (Chełmno 1872), *Ilustrowany przewodnik po Grudziądzu* Mieczysława Orłowicza (Lwów, 1924), *Thorn Reinharda Uebricka* (Gdańsk 1903), *Geschichte der Stadt, der Komthurei und Starostei Tuchel* Romualda Frydrychowicza (Berlin 1879), *Historische Nachrichten über die Stadt Bromberg* Ludwiga Kühnasta (Bydgoszcz-Berlin-Poznań 1837), *Führer durch Bromberg* (Bydgoszcz, ok. 1902) i wiele innych. Wymieniając najstarsze zbiory Pracowni Regionalnej, należy pamiętać, że wciąż przybywa nowych publikacji o różnorodnej tematyce i różnym stopniu szczegółowości.

Pokażną część księgozbioru stanowią czasopisma. Najważniejsze tytuły prasy lokalnej znajdują się w magazynie podręcznym na zapleczu czytelnicy, aby użytkownicy mieli łatwy i szybki dostęp do nich („Gazeta Pomorska”, „Ilustrowany Kurier Polski”, „Express Bydgoski”, „Dziennik Wieczorny”, „Gazeta Wyborcza Bydgoszcz”, „Ziemia Pomorska”, „Fakty i Myśli”). Tam też przechowywana jest część kompletu najstarszej zachowanej gazety bydgoskiej w języku polskim – „Dziennika Bydgoskiego” (1921-1939)⁷ oraz „Gazety Bydgoskiej” (1922-1939). Oba tytuły zostały zdigitalizowane, a ich pełnotekstowa wersja dostępna jest na stronach internetowych: „Dziennik Bydgoski” – na stronach WiMBP⁸, „Gazeta Bydgoska” – na stronach Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej⁹.

Duża część czasopism przechowywana jest w magazynach bibliotecznych. Tam znajduje się między innymi lokalna prasa otrzymywana w ramach regionalnego egzemplarza obowiązkowego, a także wydawnictwa niemieckojęzyczne. Codzienna prasa niemiecka w zbiorach WiMBP to m.in. „Bromberger Zeitung” (1845-1920, niekompletne za lata 1845-1862, zdigitalizowane¹⁰) wraz z mutacją „Ostdeutsche Presse” (od 1890 r.) oraz „Bromberger Tageblatt” za lata 1888-1944. Poza tym biblioteka posiada również pokaźne zbiory zeszytów niemieckich towarzystw naukowych oraz czasopism specjalistycznych ukazujących się w naszym regionie w czasach zaborów.

W zbiorach Pracowni Regionalnej znajdują się przede wszystkim wydawnictwa zwarte, ciągle i czasopisma. Innego typu regionalia: mapy, plany, fotografie, rysunki, grafika, dokumenty życia społecznego, rękopisy, plakaty, afisze, nuty, przechowywane są w Dziale Zbiorów Specjalnych. Znaczącą część tychże zbiorów

⁷ Lata 1907-1920 poddane zostały konserwacji i nie będą już udostępniane.

⁸ <http://www.biblioteka.bydgoszcz.pl/> (dostęp: 21.07.2015).

⁹ <http://kpbk.umk.pl/dlibra> (dostęp: 21.07.2015).

¹⁰ <http://www.biblioteka.bydgoszcz.pl/> (dostęp: 21.07.2015).

specjalnych stanowią materiały kartograficzne. Znajduje się tam ponad 200 obiektów kartograficznych z Bydgoszczy i regionu, w tym mapy rękopiśmienne. Najwcześniejsza pochodzi z 1772 r. i wykonana została przez Carla Schulze'a jako projekt Kanalu Bydgoskiego. Autor przedstawił obszar od ujścia Brdy po Nakło z naniesioną trasą połączenia wodnego między Wisłą a Notecią. Rok późniejsza jest mapa terenów położonych na południe od Bydgoszczy. Planów ukazujących okoliczne miejscowości jest zresztą więcej, jak chociażby Trzcianca, Salna czy Nowego Dworu. W grupie map rękopiśmiennych są też mapy folwarków i terenów miejskich. Najstarszym zachowanym obiektem tego typu jest pochodzący z II połowy XVIII w. plan gruntów należących do miejskiego folwarku na Miedzyniu. Z czasów pruskich pochodzi też zbiór map topograficznych powiatu bydgoskiego wykonanych w latach 1835-1838.

Zbiory Specjalne dysponują również bogatym zasobem dokumentów życia społecznego, z których na szczególną uwagę zasługują ulotki reklamowe firm z początku XX wieku i okresu międzywojennego oraz druki ulotne wydawane przez bydgoską oficynę „Biblioteki Polskiej” (1920-1939). Te niewielkich rozmiarów druki są cennym źródłem informacji o życiu gospodarczym i społecznym Bydgoszczy i regionu.

Kolejnym źródłem do badania przeszłości regionu, dostępnym w Dziale Zbiorów Specjalnych, są materiały ilustracyjne. W zasobach bydgoskiej biblioteki znajduje się kolekcja pocztówek z końca XIX i początku XX w. oraz zbiór fotografii. Pochodzące z różnych okresów dziejów miasta i okolicy fotografie przedstawiają istniejące i nieistniejące miejsca, upamiętniają znane postaci, dokumentują życie organizacji, towarzystw, szkół, instytucji i innych jednostek. Oddział Zbiorów Specjalnych przechowuje również exlibrisy wykonane dla instytucji oraz znanych osób (np. Józefa Weysenhoffa, Mariana Turwida, Stanisława Brzęczkowskiego, Izby Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego, bydgoskiej biblioteki), różnego typu plakaty, medale. Także mikrofilmy i mikrofiszki przechowywane są w Zbiorach Specjalnych.

Wydzieloną jednostką Zbiorów Specjalnych jest Izba Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego, powstała po jego śmierci w mieszkaniu, które zajmował przy ul. Libelta 5 w pobliżu teatru i filharmonii. Z Biblioteką Miejską był Adam Grzymała-Siedlecki związany od początku pobytu w naszym mieście, nic też dziwnego, że przekazał jej niemal całą swoją spuściznę. Życzeniem ofiarodawcy było, aby w jego mieszkaniu powstała placówka biblioteczna. Tak też się stało. Po załatwieniu formalności, w rocznicę jego śmierci otwarto Izbę Pamięci mieszczącą małe muzeum oraz pracownię teatrologiczną. Wśród pamiątek po Adamie Grzymale-Siedleckim zachowała się obfita korespondencja, m.in. ze Stanisławem

Przybyszewskim, Gabriłą Zapolską, Ludwikiem Solskim, Władysławem Reymontem, Mieczysławą Ćwiklińską, trochę rzeczy osobistych oraz bogaty księgozbiór. W Izbie znaleźć można również prawdziwą skarbnicę wiadomości o bydgoskim życiu teatralnym w postaci zdjęć, programów, plakatów i innych dokumentów, także z okresu międzywojennego. W oparciu o zbiory Izby Pamięci do roku 1994 powstało 49 prac magisterskich¹¹.

Korzystanie z księgozbioru regionalnego nie byłoby możliwe bez wspomnianej wcześniej obszernej kartoteki rzeczowej. Tworzenie jej rozpoczęto wraz z powstaniem Czytelni Regionalnej. Rejestrowano druki bieżące, a ponadto zbibliografowano przedwojenne publikacje dotyczące regionu. Kartoteka powstawała w oparciu o wydawnictwa zwarte, publikacje z wydawnictw ciągłych oraz artykuły z głównych tytułów prasy lokalnej. Ma formę katalogu kartkowego umieszczonego w 95 szufladach. Schemat kartoteki rzeczowej dzieli ją na cztery części: województwo jako całość, poszczególne miejscowości, literatura, biografie. Układ poszczególnych działów i poddziałów zbudowany został w oparciu o zasady klasyfikacyjne stosowane w bibliotecznych katalogach systematycznych, uwzględniając hierarchię zagadnień, ich wzajemne podporządkowanie i powiązania.

Na początku wyodrębniono 1045 działów i poddziałów. Na przestrzeni lat kartoteka podlegała nieustannej modyfikacji i dostosowywana była do ciągle zmieniającej się rzeczywistości. Ostatnio punktem odniesienia przy jej modernizacji był schemat stosowany w bibliografii regionalnej. Przy tworzeniu kartoteki, zwłaszcza po 1989 r., niemożliwe było uwzględnienie całości piśmiennictwa regionalnego, ponieważ tytułów prasy lokalnej ukazuje się obecnie bardzo dużo. Troską pracowników było więc przede wszystkim zbibliografowanie wydawnictw ciągłych, zeszytów naukowych, biuletynów, roczników itp. wydawnictw. W przypadku prasy lokalnej ograniczano się do kilku głównych tytułów, uwzględniając poza tym szczególnie cenne ze względu na poszukiwania czytelnicze artykuły, np. z czasopism specjalistycznych.

Obok kartoteki pomocą w poszukiwaniach czytelniczych są również bibliografie i zestawienia bibliograficzne. Wśród bibliografii na uwagę zasługuje opracowywana systematycznie przez Dział Informacji i Bibliografii WiMBP w Bydgoszczy bibliografia bieżąca dawnego województwa bydgoskiego (ze zmianami po 1998 r.). Kolejne tomy rejestrują piśmiennictwo od roku 1987 do 2007. Bibliografia za lata 1987-2007 dostępna jest w wersji tradycyjnej. Od początku 2010 roku udostępniono czytelnikom możliwość przeglądania bibliografii bieżącej on-line¹² na stronie internetowej biblioteki. W tej formie dostępna jest bibliografia począwszy od 1993 r.

¹¹ Brak danych z okresu późniejszego.

¹² <http://www.wimbp1.man.bydgoszcz.pl/BazyMak/> (dostęp: 21.07.2015).

W zbiorach Pracowni Regionalnej znajdują się także inne bibliografie, m.in. *Bibliografia czasopism pomorskich: województwo bydgoskie* pod red. Henryka Baranowskiego (Toruń 1960), *Czasopiśmiennictwo w woj. bydgoskim w latach 1980-1992 (zarys bibliograficzny)* Stefana Pastuszewskiego i Daniela Rudnickiego (Bydgoszcz 1993), *Bibliografia historii Pomorza* Henryka Baranowskiego i Władysława Chojnackiego (Toruń 1959), *Bibliografia historii Wielkopolski* Andrzeja Wojtkowskiego (Poznań 1934) oraz wszelkie zestawienia bibliograficzne drukowane w wydawnictwach ciągłych („Zapiski Historyczne”, „Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza”, „Rocznik Toruński” i in.).

Omówione pokrótce zasoby regionalne w zbiorach Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. dr. Witolda Belzy w Bydgoszczy są nieustannie uzupełniane i wzbogacane. Źródła pozyskiwania nowych nabytków to zakupy, dary oraz przyznany bydgoskiej bibliotece w 1997 r. regionalny egzemplarz obowiązkowy.

Najczęstszą formą zdobywania informacji przez użytkownika jest bezpośredni kontakt z zasobami Pracowni Regionalnej i pozostałych działów. Opracowywane są także kwerendy, udzielane informacje telefonicznie oraz za pomocą poczty elektronicznej, prowadzone lekcje biblioteczne dla młodzieży szkół różnego szczebla. Formą upowszechniania zbiorów regionalnych jest też ich obecność w bibliotece cyfrowej. We współpracy z Pracownią Digitalizacji Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy cyfrowo opracowywane i zamieszczane na stronach internetowych są XIX- i XX-wieczne regionalia znajdujące się w zbiorach WiMBP w Bydgoszczy. Także biblioteka, korzystając z dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, digitalizuje zbiory sprzed 1939 r.

Regional collections of the Dr. Witold Belza Regional and Municipal Public Library in Bydgoszcz and their popularization in the light of development of the Bydgoszcz historiography

keywords: library, collections, regionalism, Bydgoszcz

Summary

Intensive development of European regionalism, particularly in the end of the 19th century, led to establishment of a number of scientific societies. The main purpose of their activity was research on local history and collection of historical souvenirs as well as records documenting the current life of the region. Thanks to activities of Bydgoszcz societies, not only myriad memorabilia were saved and collected, but many historical studies were published. Collections of scientific

societies and private collections of members of these societies were frequently donated to the Bydgoszcz Library and Museum. WiMBP in Bydgoszcz constantly supplements its regional resources; this activity is supported by the regional legal deposit awarded to the institution in 1997. An important event for the Bydgoszcz regional heritage was the opening of the Regional Reading Room in the Municipal Library of Bydgoszcz in 1964. Readers can take advantage of a sizeable book collection, featured not only in the Regional Studio, but also in the Department of Special Collections and the Warehouse. It can be distinguished by diversity, starting from extensive monographs and finishing on single leaflets. The offer to readers includes books, scientific journals, magazines, maps, illustrations, posters, placards, and documents from social life. Searches are supported by a huge library file and numerous references, available also online. Regional collections of WiMBP in Bydgoszcz can be found in digital version on the Internet.

Regionalsammlungen der Öffentlichen Dr.-Witold-Belza-Woiwodschaft- und-Stadtbibliothek in Bydgoszcz und deren Veröffentlichungen vor dem Hintergrund der Entwicklung der Bydgoszczer Historiografie

Schlüsselwörter: Bibliothek, Sammlungen, Regionalismus, Bydgoszcz

Zusammenfassung

Eine intensive Entwicklung des europäischen Regionalismus, insbesondere gegen Ende des 19. Jahrhunderts, hat zu der Entstehung zahlreicher wissenschaftlicher Gesellschaften beigetragen. Das Hauptziel deren Aktivitäten waren die Forschungen im Bereich der Vergangenheit der nächsten Gegend, sowie das Sammeln von historischen Andenken und Materialien, die den Alltag der Region dokumentieren. Dank den Aktivitäten der Bydgoszczer regionalen Gesellschaften wurden sowohl zahlreiche Andenken gerettet und gesammelt, als auch viele historische Arbeiten veröffentlicht. Die Sammlungen der wissenschaftlichen Gesellschaften und die privaten Sammlungen deren Mitglieder waren oft der Bydgoszczer Bibliothek oder dem Museum übergeben. Die Öffentliche Woiwodschaft- und Stadtbibliothek (WiMBP) in Bydgoszcz erweitert stets ihre Regionalsammlungen, wobei das obligatorische regionale Exemplar behilflich ist, das dieser Institution im Jahre gewährt wurde. Ein wichtiges Ereignis für die Bydgoszczer Regionalsammlungen war die Gründung des Regionalen Leseraums in der Stadtbibliothek in Bydgoszcz im Jahre 1964. Den Bibliothekbenutzern steht dort eine umfangreiche Büchersammlung zur Verfügung, die nicht nur in der Regionalabteilung, sondern auch in den Sondersammlungen und im Lager aufbewahrt wird.

Es zeichnet sich durch eine große Mannigfaltigkeit aus – man kann hier sowohl umfangreiche Monografien als auch einzelne Flugblätter finden. Den Lesern stehen Bücher, wissenschaftliche Hefte, Zeitschriften, Landkarten, Illustrationen, Plakate, Poster, Dokumente des gesellschaftlichen Lebens zur Verfügung. Bei der Suche sind umfangreiche Karteien und zahlreiche Bibliografien behilflich, die auch online zugänglich sind. Die Regionalsammlungen der Öffentlichen Woiwodschaft- und Stadtbibliothek (WiMBP) in Bydgoszcz sind auch in der Digitalversion auf den Websites zu finden.